

Bil je prodoren znanstvenik - astronom, matematik, filozof, geograf, bil pa je tudi glasbenik in pesnik, ki je zaslovel predvsem po svojih štirivrstičnih pesniških verzih - rubajamih. Živel in ustvarjal je v srednjem veku, v drugi polovici 11. in v prvi polovici 12. stoletja. Prvič sem zvedel zanj v prvem letniku študija astronomije na univerzi, da je bil glavna figura pri urejanju perzijskega koledarja, pozneje pa sem se pri svojem poklicnem delu še velikokrat srečal z njim, ga občudoval in globoko doživiljal ne samo kot naravoslovca, ampak tudi kot pesnika, in o njem tudi pisal. Najmanj petkrat. Zato se tu in tam lahko kje malo ponavljam. Nič ne de. Kar naj se. Bolje tako kot pa o njem nič pisati. Prevedel sem tudi pet njegovih rubajamov, ki jih objavljam in komentiram na tem mestu.

OMAR HAJAM, moj priljubljeni astronom in pesnik rubajamov.

Kdo smo?

Kam izginja dan?

Cilj našega življenja

Je neznan.

(Rahla priredba)

O. Hajam

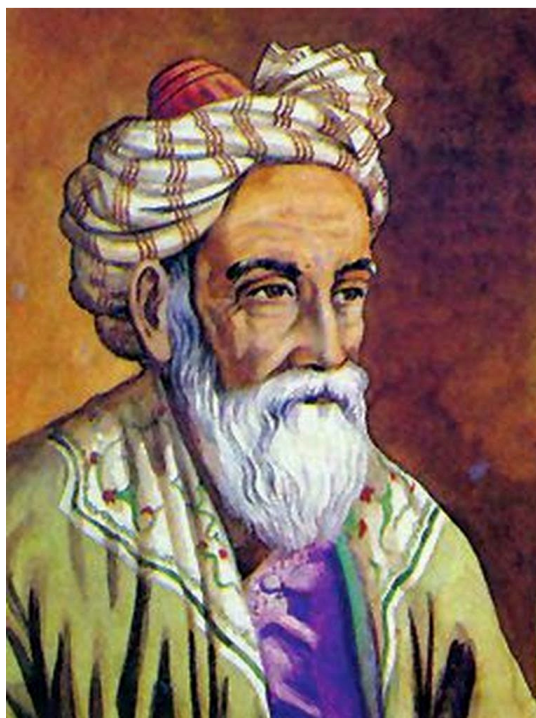
Iztrgano iz knjige *Ulugbegovi zakladi*.

Eden največjih matematikov in astronomov srednjeveškega Srednjega vzhoda, najbolj pa poznan po svojih rubajamih, s katerimi je osvojil svetovno kulturno javnost, je bil rojen in umrl v Nišapuru, glavnem mestu dežele Horasan, ki je bila sestavni del države Seldžukije (danes Iran). Živel in delal je v Samarkandu, Isfahanu, Buhari in drugih mestih srednje Azije.

Bil je revolucionar v znanosti in pesništvu. Že takrat je menil, da Zemlja kroži okrog Sonca in se še vrti. Zanj je vesolje od vekomaj. Le znanost lahko odkrije zakone v njem. Zaradi svobodomiselnega mišljenja je bil preganjan.

Njegovo astronomsko delo mi je dosti bolj poznano kot njegova pesniška stvaritev, ki sem jo po kosih začel spoznavati razmeroma pozno v življenju, in še to preko kratkih matematičnih in astronomskih tekstov. (Nisem vedel, da se je z njim že davno ukvarjal pesnik Alojz Gradnik.) Vendar se mi zdijo že ti drobcici tako zanimivi in globoko ustvarjalni, da se še v nadalje seznanjam z njegovim pesniškim opusom. To mi kar uspeva, saj je pred leti izšla prikupna knjižica z njegovimi štirivrstičnicami, ki jih je odlično prevedel v slovenščino in ustrezno komentiral Tomaž Kralj.

Omar Hajam (1048–1131), perzijski (tadžikistanski) učenjak in pesnik - izjemna osebnost v zgodovini svetovne znanosti in pesništva.

Značilni rubajamski trikotnik: vino, ljubica in On.

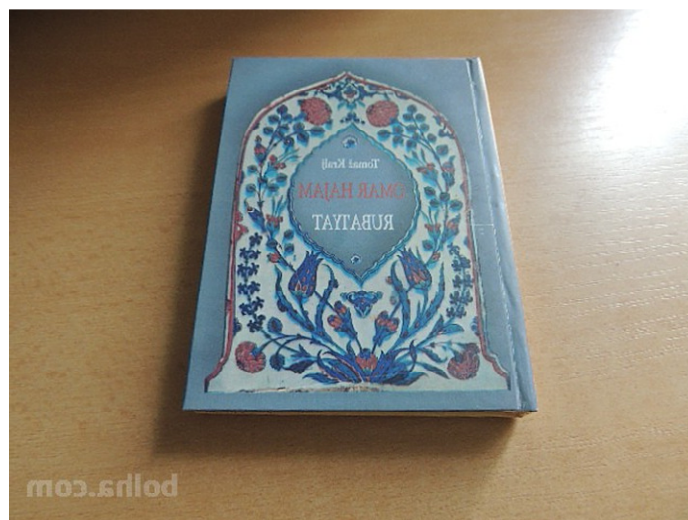
Njegovo astronomsko delo mi je dosti bolj poznano kot njegova pesniška stvaritev, ki sem jo po kosih začel spoznavati razmeroma pozno v življenju, in še to preko kratkih matematičnih in astronomskih tekstov. (Nisem vedel, da se je z njim že davno ukvarjal pesnik Alojz Gradnik.) Vendar se mi zdijo že ti drobci tako zanimivi in globoko ustvarjalni, da se še v nadalje seznanjam z njegovim pesniškim opusom. To mi kar uspeva, saj je pred leti izšla prikupna knjižica z njegovimi štirivrtstičnicami, ki jih je odlično prevedel v slovenščino in ustrezno komentiral Tomaž Kralj.

Nebesni Vodnar zliva neskončne količine voda – nekakšna alegorična primerjava z vrelcem pesniške duše Omarja Hajama.

Kakor nebesni Vodnar zliva iz ogromnega vrča neskončne količine vode, tako je tudi Hajam vso svojo pesniško dušo pretočil v modrosti polne rubajame. Iz njih lahko razberemo splošen upor proti vsakovrstnemu nasilju, verskemu pridiganju, različnim zemeljskim prepovedim in poskusom, da se ljudi odvrne od želje do boljšega, lepšega in srečnejšega življenja. Pravičnost, dobrota, svoboda, poštenost, ... so ideali tega pesnika.

Omar Hajam: *Rubaijat* (2001) - prevod in komentarji Tomaž Kralj.

V svojih štirivrstičnih miniaturah realno slika življenje, močna človekova čustva in doživljanja, pretresljiva vprašanja življenja in smrti in tudi druga vsakdanja in nevsakdanja razmišljanja. Ko razmišlja o teh idealih in drugih življenjskih rečeh, piše:

***Niso toliko pomembni posvetni zakoni, molitve in stan;
če le moreš, raje vse deli z lačnim revežem.
Bodi dober! Jamčim ti, da za nagrado dobiš
zdaj zemeljsko vino, pozneje nebeški raj.***

Hajam je bil vodja astronomskega observatorija v prestolnici Isfahanu in dvorni astronom. Vodil je reformo starega perzijskega koledarja. Njegov koledar naj bi bil natančnejši od predhodnih. Napaka za en dan se nabere šele v 5000 letih, medtem ko se ta napaka v našem gregorijanskem koledarju nabere že v 3300 letih. Reforme koledarja ni izpeljal.

Izrekel je vrsto zanimivih razmišljanj iz algebre, ki so vplivale na nadaljni razvoj matematike. V delu *O spretnosti določitve količine zlata in srebra*, iz katerih je sestavljeno telo, je obravnaval klasično nalogo o zmeseh, kar je reševal že starogrški učenjak Arhimed iz Sirakuz. Napisal je še nekaj razprav o naravoslovju, geografiji in filozofiji.

Vzporedno z znanstvenim delom je pesnil, ustvarjal nesmrtno verze, prežete z odporom do cerkvenih zahtev in težnjo po radostih zemeljskega življenja. Odvisen od bogatih mecenov in prizadet, ker nima popolne osebne svobode, piše:

***O, da bi vsak dan imel košček kruha,
streho nad glavo in miren kotiček.
Kjer ne bil bi suženj nobenega vladarja;
tedaj bi mogoče za srečo pel hvalo nebu.***

V onostranstvo ne verjame. Zaničuje praznoverje, strah pred grehom. Tako se obrača k "bogu" z naslednjimi besedami:

***Mrtvim in živim vlada le en bog - Ti;
kdo zavrtel je nad njimi to čudno nebo? Ti.
Jaz sem grešnik, stvaritelj sveta pa si Ti;
kdo od naju je kriv? Rzsodi - Ti.***

Kot globoko razmišljujoč znanstvenik v preobleki astronoma se zaveda, da pozna le majhen del skrivnosti vesolja in pojasnjuje:

***Moji sovražniki me za filozofa imajo;
vendar - bog vidi - napačna je njihova sodba.***

*Zelo neznaten sem; veste, ničesar ne razumem,
jasno mi ni niti to, kdo in čemu sem tu.*

Spomenik Omarju Hajamu v Isfahanu.

Ko opeva veselje do življenja in hkrati graja krivične razmere svojega časa in zavrača uradno vero, sanja o boljših časih:

*Ko bi jaz lahko vladal temu hudobnemu nebu,
bi ga pokončal in z drugim zamenjal.
Da ne bi bilo ovir do plemenitosti
da bi človek lahko živel brez žalosti.*

Potem so ubili pokrovitelja Hajamovega dela. Seldžukija je dobila nove vladarje. Ti so padli pod vpliv duhovščine, ki je pesnika okrivila za brezboštvo. Hajam je padel v vsesplošno nemilost. Ni imel več podpore velmož. Pregarjan zaradi svobodomiselnosti je postal revež, potepuh. Umrl je v bedi, razočaran, preganjan, ponižan, a ne pozabljen.

Nazadnjaška muslimanska duhovščina je zavračala svobodomiselnost znanstvenika in pesnika – filozofa Hajama. Njegovo ime je za vedno želela izbrisati s sveta. Vendar ji ni uspelo.

V 18. stoletju Hajamovo znanstveno delo prevedejo in predstavijo v evropskem kulturnem in znanstvenem prostoru, pozneje pa Evropa navdušujoče sprejme še njegove pesmi. Hajam je postal izjemna osebnost v zgodovini svetovne znanosti in pesništva.

Kranj, 25. 3. 2016

Marijan Prosen